

**ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA ZAMONAVIY
TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA DARS JARAYONINI
TASHKILLASHTIRISH**

Abdiyazova Muhayyo Zarifboy qizi

*Xorazm viloyati Qo'shkopir tumani 27-umumiy o'rta ta'lim maktabining
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Bobojonova Umida Bekjanovna

*Xorazm viloyati Qo'shkopir tumani 27-umumiy o'rta ta'lim maktabining
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada — Ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy texnologiyalar va ko'rgazmalilik asosida dars jarayonini tashkillashtirish to'g'risida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ko'rgazmalilik, radio, telefon, nutq, muomala, texnologiyalar.

Kirish. Hozirgi davrda o'qituvchilar ixtiyorida ko'rgazmalilikning xilma-xil turlari badiiy rasm va grafik, radio eshittirish va gramplastinka yozuvlari, kinofragmentlar, o'quv va kinofilmlar, telefragmentlar, diafilmlar va boshqalar mavjud. Ular ko'rgazmalilikning ekran, eshituv, sintetik turiga kiradi. Ta'limda ko'rsatmalilikdan foydalanish o'tiladigan mavzuni zohiriy ifodalash va egallangan bilimlarni takrorlash va mustahkamlash yuzasidan belgilanadi. Boshlang'ich sinflarda o'yinchoqlar, rasmlar, narsa buyumlarni bevosita kuzatish, ushlab va ularning mantiq-mohiyatini chuqurroq anglashga, qurilganlarni og'zaki ifodalash ehtiyoji esa o'quvchida boyitish, mustaqil mushohada ko'nikmasini rivojlantirishga, birlamchi nutqiy malakalar hosil bo'lishiga yordam beradi. Yuqori sinflarda, xususan, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda ko'rgazmalilikni yanada kengroq qamrovda tashkil qilish maqsadga muvofiq. Turli timsoliy belgilar, rangli jadvallar, lingafon, magnitafon, diktafon, radio va televideniya ko'rsatuvlari, o'quv – o'rgatuv texnikasining so'ngi yutug'lari: kompyuter, multimediya, kolidoskop, vodeoglaz singarilardan unumli va samarali foydalanish o'quvchining ijodiy va nutqiy barkamolligini tanlash, ma'naviy dunyoqarashini kengaytirishga shart-sharoit yaratadi.

Asosiy qism: Zamonaviy darslik va o'quv qo'llanmalarini takrorlash, umumlashtirish, egallangan buyumlarni mustahkamlashga qaratilgan grammatik jadvallar, kompyuterda ishlashga yo'naltirilgan dasturlar, fikrlash jarayonini jadallashtirishga qaratilgan o'quv topshiriqlari, ijodiy tafakkur doirasini kengaytiruvchi savol, topshiriq va boshqotirmalar bilan boyitilishi maqsadga muvofiq. O'quvchi shaxsida nutqiy tadbirkorlik, notiqlik san'ati kurtaklarini rivojlantirish,

ogʻzaki va yozma matn yaratish malakasini shakllantirish eʻtibordan chetda qolib ketmasligi lozim. Til hodisalarini oʻrganishda eng samarali va sinalgan grammatik vositalardan biri koʻrgazmali kommunikativ jadvallardir.

Kommunikativ jadvallar ishlatilishi maqsadiga koʻra turlicha boʻladi:

1. Leksik jadvallar.
2. Fonetik jadvallar.
3. Grammatik jadvallar.
4. Imloviy (orfografik) jadvallar.
5. Stilistik (uslubiy) jadvallar.
6. Aralash jadvallar (imlo va soʻz yasalishi fonetika va soʻz tarkibi).

Jadvallar yasalgan materialiga koʻra ikki xil koʻrinishda boʻladi:

1. Bosma (grafik) jadvallar (har xil hajmli oq qogʻoz yoki materialga ishlanadi)
2. Slayd jadvallar (rangsiz kleyonkaga rangli tasvi rda tushuriladi)

Bundan tashqari hozirgi oʻzbek adabiy tilini oʻrganishda zamonaviy texnika vositalari boʻlmish:

1. Lingafondan foydalanish yaʻni eshituv aʻzolari orqali toʻgʻri talaffuz bilan qiroat sanʻatini oʻrganish.

2. Video kurs: oʻzbek tilining talaffuz meʻyorlari audio -video muloqotini oʻrganish.

3. Kommunikativ savodxonlikni taʻminlashga qaratilgan kompyuter oʻquv dasturlaridan foydalanish yaxshi natijalarga olib keladi. Masalan: imloviy dasturlar (bunda oʻquvchining imlo savodxonligini oshirishga qaratilgan oʻquv mashqlari disketlarga joylanadi); - fonetik hodisalar kompyuter dasturi (bunda fonetika boʻyicha oʻquv mashqlari disketlarga beriladi); - Grammatik dastur (morfoligiya va sintaksis oʻquv topshiriqlari tuzilib, disketlarga joylashtiriladi);

4- Stilistik (uslubiy) dastur. Bunda oʻquvchining uslubiyat boʻyicha egallagan bilim va koʻnikmalarini shakllantirish, soʻz tanlash, gapni kengaytirish va ixchamlashtirish, berilgan matnni davom ettirish va matn yaratishning bosqichli tizimi (MYaBT) ustida ishlash uchun moʻljallangan savol va topshiriqlar, mashqlar, maʻrifiy hamda topshiriqli rasmlar (mustaqil matn yaratish uchun) beriladi.

5 - Audio-vedio dasturlar. Ularda muayyan bir sharoitda boʻlib oʻtgan uchrashuvlar, ilmiy-amaliy kengash va anjumanlar, marosimlar (yubiley,toʻy, kelin salom, beshik toʻyi); bayramlar – Mustaqillik kuni, Navroʻz taronalari, yangi yil oqshomi, bitiruvchilar kechasi (oqshom) tasvirlari videotasmalarga tushirilib, videokassetalarga tartib bilan joylahtiriladi.

Yuqorida keltirilgan o‘quv dasturlaridan 1, 2, va 3-si so‘z boyligini oshirish, fonetika, orfoefiya, leksikologiya, morfologiya, va sintaksis yuzasidan egallangan bilim, malaka va ko‘nikmalarni mustahkamlash uchun tavsiya etilgan bo‘lsa, 4-va 5- dasturlar o‘quvchining yozma va og‘zaki nutqini shakllantirish, matn yaratish malakalarini rivojlantirish uchun mo‘ljallangan. Bundan tashqari hozirgi o‘zbek adabiy tilini o‘rganish jarayonini kodoskop, mul‘timedia, —Videoglazl kabi zamonaviy va zaruriy o‘quv texnikasi bilan ta‘minlanishi, ularning o‘quv muassasalarida mavjud bo‘lishi hamda amaliyotga tadbiiq etilishi bugungi kunning dolzarb vazifasi hisoblanadi.

Hozirgi kunda o‘zbek adabiyoti fanini o‘qitish metodikasi fanning yutuqlari bilan boyitilmoqda. Yangi avlod darslik va o‘quv qo‘llanmalari yaratilmoqda. Ona tili darslarida kodoskop va videoglaz singari o‘quv texnikasidan samarali foydalanish mumkin. Chunonchi, kodoskop yordamida slayd – jadvallarni maxsus ekranga tushirish mumkin bo‘lsa, videoglaz barcha tasvir-u yozuvlarni, ko‘zga ko‘rinadigan barcha jonzot-u mavjudotlarni, test topshiriqlaridan tortib, insho matnlarigacha teleekranga chiqarib berishi mumkin. —Videoglazlga nisbatan kodoskopning imkoniyatlari ancha chegaralangan. Kodoskop faqatgina shaf fof plyonkadagi tasvirlarni ekranga chiqarishga moslashtirilgan. Oq qog‘ozdagi tasvir kodoskopda ko‘rinmaydi. Shuning uchun ekranga tushirilishi lozim bo‘lgan har bir tasvir (test, yozuv, shakl) rangsiz (shaffof) plyonka varrakchalarga rangli flomasterlarda yozilishi maqsadga muvofiq. Uyga berilgan topshiriqni plyonkada bajarib kelgan o‘quvchi o‘z ijodiy ishini ekranga tushirib, o‘rtoqlari muhokamasiga tashlashi, o‘z fikri va yaratgan 16 yangiligini himoya qilishi, to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligi aniq bir xulosa va yechimga kelishi mumkin. Ta‘lim texnologiyasida —portlashl effektini beradigan eng yangi texnika vositasi bu- —Videoglazl. Uning ishlatilish ko‘lami, ichki imkoniyatlari benihoya keng bo‘lib, o‘qituvchidan katta ijodiy tajriba va pedagogik mahoratini talab qiladi. —Videoglazl ning qulayligi, benuqsonligi shundaki, u videokameraga o‘xshash ko‘z vazifasini o‘taydi. Unda hamma narsa bevosita teleekran yoki ko‘chma ekranga qayta tasvir uchun uzatilaveradi.

Xulosa .Xulosa qilib aytish kerakki, bu ta‘lim jarayonida tafakkurning mutlaq tantanasiga, inson aql-u zakovatining turli qirralarini ochib beruvchi, bolaga o‘z iqtidorini namoyish qilish imkoniyatini yaratib beruvchi omilga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo‘ldoshev J, Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: O‘qituvchi, 2004.
2. Qozoqboy Yo‘ldosh. Yoniq so‘z. -T.: Yangi asr avlodi, 2006.
3. A.Qodiriy. —Mehrobdan chayon.l -T.: Adabiyot va san‘at, 1974.
4. A.Qodiriy. O‘tgan kunlar. -T.: Sharq, 2014.
5. A.Oripov —Ishonch ko‘priklaril.-T.: Adabiyot va san‘at nashriyoti,1989.